

CÍLENÁ ZPĚTNÁ VAZBA

☉ VZTAH ZPĚTNÉ VAZBY A CÍLENÉ ZPĚTNÉ VAZBY

Metoda cílené zpětné vazby vychází ze zpětné vazby. Zpětnovazebné mechanismy zjišťují, zda stav určitého procesu je nebo není na správné cestě. Tento konkrétní proces ovlivňuje své okolí. Díky tomu lze ze stavu okolí zpětně vyčíst informace o stavu daného procesu, např. stav vylučování inzulínu slinivkou do krve (*proces*) lze odvodit z množství inzulínu v krvi (*okolí*), (ne)dostatečnost tovární produkce mléčných výrobků (*proces*) lze zjistit prostřednictvím (ne)uspokojení poptávky zákazníků po mléčných výrobcích (*okolí*), efektivitu praktického kurzu španělštiny (*proces*) lze posoudit na základě schopnosti účastníků kurzu domluvit se (*okolí*). Informace o průběhu daného procesu, získané v rámci zpětné vazby, slouží k zabezpečení správného fungování daného procesu, případně k jeho vylepšení, zvýšení efektivity a optimalizaci.

Zpětná vazba je zcela přirozeným a všudypřítomným fenoménem, který se vyskytuje v rámci fungování živého i neživého světa, v řadě oblastí přírodních i humanitních věd nebo v každodenní lidské komunikaci. Když jedna strana mluví příliš tiše, druhá strana ji verbálně (*Cože? Neslyším tě! Mluv hlasitěji!*) nebo neverbálně (nakloněním hlavy k mluvčímu, poklepáním na ucho a zavrtěním hlavou) upozorní a první strana by na základě této zpětné vazby měla hovořit hlasitěji. Zpětná vazba tedy představuje běžný jev, který probíhá přirozeně a neustále.

Cílená zpětná vazba (CZV), na rozdíl od zpětné vazby, neprobíhá zcela spontánně, jedná se naopak o mechanismus záměrný, který je vyvolán úmyslně nějakou osobou zvenčí, tzv. iniciátorem (instruktorem). Proto se nazývá CÍLENÁ zpětná vazba. Tato metoda se často používá v pracovních procesech a ve vzdělávání, zejména k hodnocení průběhu různých aktivit samotnými účastníky, což zpětně vede mimo jiné k sebepoznání a přizpůsobení chování účastníků v dané situaci. Využití CZV právě ve vzdělávání je předmětem tohoto metodického listu.

↻ CÍLENÁ ZPĚTNÁ VAZBA, JEJÍ VÝZNAM A VYUŽITÍ

Pojmem cílená zpětná vazba se označuje mechanismus, v rámci kterého skupina účastníků určité aktivity zpracovává zážitky z této aktivity pod vedením instruktora, který určuje cíl a průběh zpětné vazby a zároveň kontroluje parametry samotné aktivity. Někteří autoři používají pojem reflexe, který se objevuje zejména v zážitkové pedagogice. Termín popisuje řízený proces hodnocení aktivity, který využívá informací ze zpětné vazby k hledání širších souvislostí a významů.

Význam cílené zpětné vazby byl naznačen již výše. Hlavním přínosem je uvědomění si a hodnocení prožité aktivity, zpracování těchto informací a jejich aplikace v budoucích situacích podobného typu. CZV tak může dojít k nějakému závěru ve smyslu poučení, ale není to její podmínkou, stačí, když funguje jako metoda pro sdílení zážitků. CZV by měla zahrnovat formulování prožitků spojených s osobou i okolím účastníka a přijímání prožitků popsanych okolím.

Zpětná vazba plní dvě základní funkce:

- x predikující, která pomáhá účastníkovi předvídat reakce a chování vlastní i okolní;
- x intervenující, která se snaží zlepšit chování jedince, aby dosáhl kýženého chování vlastního nebo svého okolí.

CZV je možno použít na závěr jakékoliv aktivity, která je určena k zajištění toho, aby daná činnost nevyzněla do prázdna, ale aby posloužila k hlubšímu a trvalejšímu prožitku a zároveň k porozumění chování účastníka i jeho okolí.

↻ METODIKA CÍLENÉ ZPĚTNÉ VAZBY

Příprava na cílenou zpětnou vazbu

Instruktor či učitel může kromě výběru aktivity, po které chce CZV použít, stanovit také předběžný cíl CZV, to znamená rozmyslet si, jakou dovednost nebo informaci si má účastník aktivity a navazující CZV odnést (např. žáci pochopí nezbytnost spolupráce při skupinové práci nebo žáci si uvědomí množství zvukových podnětů na louce při smyslovém vnímání přírody). Předběžný cíl CZV však není podmínkou a cíl CZV může být určen až po skončení vlastní aktivity.

Při výběru aktivity je vhodné zvážit, co se v jejím průběhu pravděpodobně stane, jaké jsou její krizové okamžiky atd. Učitel by měl celou aktivitu bedlivě sledovat, aby pak na jednotlivé situace mohl upozornit v rámci CZV. Záleží také na náladě, v jaké se budou účastníci nacházet po skončení činnosti, neboť od ní se odvíjí výběr formy CZV, např. skupinová diskuze, neverbální vyjádření pocitů, tvořivá činnost (viz dále).

V rámci přípravy se také doporučuje zamyslet se nad potenciálními otázkami nebo alespoň tematickými okruhy, na které se bude učitel v rámci CZV ptát.

Aktivita

Po uvedení aktivity a během její průběžné organizace by měl učitel věnovat polovinu své pozornosti pozorování účastníků a vzniklých situací. Současně může, s ohledem na vývoj aktivity, zpřesnit nebo finalizovat předběžný cíl a otázky vytvořené v rámci přípravy.

CZV a její zhodnocení

CZV by měla následovat ihned po aktivitě, případně po krátké přestávce. Její průběh by se měl odvíjet od vývoje situace ve skupině (např. netrvat na kladení všech nachystaných otázek, pokud učitel i žáci mají pocit, že vše podstatné již bylo řečeno). Posledním krokem zpětnovazebního procesu je zhodnocení CZV, které slouží k rozvoji dovednosti učitele. Může ho provést buď sám učitel, který CZV prováděl, nebo nezávislý pozorovatel.

KATEGORIE ZPĚTNOVAZEBNÍCH TECHNIK VČETNĚ PŘÍKLADŮ

(PODLE REITMAYEROVÁ & BROUMOVÁ 2007)

Skupinová diskuze

Jedná se o nejpoužívanější zpětnovazebnou techniku, která nevyžaduje žádné pomůcky ani náročnou organizaci a účastníci si mohou sdělit velké množství informací. Existuje mnoho forem skupinové diskuze. Z hlediska řízení se rozlišuje tzv. neřízená a tzv. řízená diskuze. Neřízená diskuze je sice spontánní a funguje samovolně, ale má i své nevýhody - nezacílenost, povrchnost a nevyrovnanost v zapojení jednotlivých diskutérů. V rámci řízené diskuze se instruktor snaží tyto nevýhody odstranit, tedy směřovat diskusi k cíli, rozebírat sdělované informace do hloubky a zapojit do diskuze všechny účastníky. Techniky skupinové diskuze se vzhledem k častému používání mohou stát stereotypními a nezábavnými, lze je však modifikovat mnoha způsoby, např. prováděním diskuze v různých velikých a různorodých skupinách, použitím neverbálních prostředků, předem připravenými otázkami atd.

Příklad skupinové diskuze - Mluvicí uzel

Účastníci sedí v kruhu, z jehož středu vychází lano s uzlem. Účastníci si lano posílají v kruhu nebo předávají jinak dle domluvy. Kdo drží uzel, může hovořit. Aktivitu lze rozšířit o druhé lano s uzlem, které opravňuje jeho držitele ke kladení otázek.

Příklad skupinové diskuze - Akvárium

Účastníci sedí na židličkách ve dvou kruzích - vnitřním a vnějším. V obou kruzích sedí stejné množství účastníků. Nejprve hovoří polovina skupiny ve vnitřním kruhu a reflektuje aktivitu, polovina skupiny ve vnějším kruhu mlčí a poslouchá. Poté se poloviny vymění. Vnitřní kruh nejprve komentuje reflexi, kterou vyslechl, a poté sám přidává vlastní postřehy a pocity z aktivity, která je v rámci CZV hodnocena.

Rychlé shrnutí zážitku

Soubor technik rychlého shrnutí zážitku obnáší shrnutí zážitku jedním slovem, gestem atd. Tyto techniky sice nejdou příliš do hloubky, ale jsou efektivní, neboť během krátkého času se všichni účastníci mohou jasně vyjádřit. Rychlé shrnutí zážitku většinou slouží pouze k nastartování zpětnovazebního procesu. Využívá se však také v případě nedostatku času anebo u malých dětí, které nedokážou věnovat pozornost dlouhé diskusi.

Příklad rychlého shrnutí zážitku - Jedním slovem

Po aktivitě každý účastník vyjádří svůj zážitek prostřednictvím jednoho slova, případně jedné holé věty. Zážitek lze vyjádřit také neverbálně, například jedním gestem nebo jedním jednoduchým schematickým obrázkem.

Zpětnovazebné techniky s pomůckami

Využití pomůcek zvyšuje atraktivitu, dynamiku a názornost CZV, neboť abstraktní slovo je nahrazeno či doplněno něčím konkrétním. S pomůckami může probíhat celá CZV, nebo mohou pomůcky sloužit pouze k jejímu rozběhnutí. Mezi často používané pomůcky patří lano, klubko, přírodniny, ikony, papír a tužka. V úvahu připadá zapojení i „vyspělejších“ pomůcek, např. videokamery, fotoaparátu nebo diktafonu.

Příklad techniky s pomůckami - Kolotoč

Každý účastník drží zhruba pětimetrové lano (paprsek), které vychází se společného středu (Slunce). Konec paprsku odpovídá plusovému hodnocení (maximum), střed Slunce odpovídá minusovému hodnocení (minimum). Instruktor se ptá účastníků na jejich podíl na různých stránkách proběhlé aktivity, např. jak pomáhali ostatním, zda potřebovali pomoc ostatních atd. Účastníci se postaví do takové vzdálenosti od středu, která odpovídá jejich sebehodnocení.

↪ Symbolizační techniky

Jedná se o soubor metod, které vyjadřují zpětnou vazbu nepřímo prostřednictvím symbolu nebo zaujmutím polohy v prostoru. Symbolika v rámci CZV slouží k zobrazení struktury vztahů a rolí ve skupině. Umožňuje zjistit, jak členové vnímají svou skupinu, kde je podle nich jejich místo a jak se jejich role mění v čase. Výhodou oproti diskuzi je větší názornost pocitů, které jsou prostřednictvím symbolů vizualizovány. Další výhodou spočívá v možnostech různé organizace CZV, která může být jak individuální (jedinec pracuje se symboly jednotlivých členů samostatně), tak skupinová (jedinci při práci se symboly jednotlivých členů spolupracují).

Příklad symbolizační techniky - Kamenné moře

Každý z účastníků dostane čtvrtku (nebo papír většího formátu) a vybere si z nabídky kamenů ten, který symbolizuje jeho osobu. Kámen umístí doprostřed čtvrtky. Dále vybere po jednom kameni za každého člena skupiny. Tyto kameny, symbolizující ostatní členy, umístí kolem svého kamene do takové pozice a vzdálenosti, které odpovídají skutečnému vztahu mezi ním a ostatními členy skupiny. Následuje porovnání kamenných mozaik a společná diskuze. Tuto individuální formu lze nahradit skupinovou formou, kdy vzniká pouze jedno kamenné moře, např. jeden účastník začne a ostatní členové skupiny postupně přidávají své kameny.

↪ Tvořivé techniky

Tato poměrně častá a oblíbená forma cílené zpětné vazby obnáší vytvoření jakéhokoliv artefaktu, např. malby, koláže, sochy, básně atd., který by měl jednotlivé účastníky nutit k zamyšlení. Může probíhat individuálně nebo společně v rámci celé skupiny. Použití tvořivých technik je vhodné například ve skupině, ve které se vyskytují introvertní jedinci, kteří se o svých pocitech verbálně příliš nevyjadřují. Ovšem i v tomto případě je potřeba hovořit. Bývá zvykem, že autor svůj výtvar komentuje a snaží se vysvětlit vznik díla a jeho výslednou podobu (proč dílo vypadá, jak vypadá).

Příklad tvořivé techniky - Bubliny

Účastníci se rozdělí do několika skupin. V rámci skupin si vyberou jeden stěžejní okamžik uplynulé aktivity, ve kterém nehráli hlavní roli oni sami, ale členové ostatních skupin. Diskutují o vybrané situaci a vzpomínají, co se přesně stalo, co kdo říkal atd. Rekonstruované věty napíší do komiksových papírových bublin. Dále probírají, co mohli aktéři říci jiného, aby situace dopadla lépe. Tyto vymyšlené věty zapíší taktéž do bublin. Závěrem si všechny skupiny navzájem předvedou zvolené situace. Každá skupina představí danou situaci tak, že požádá jednotlivé aktéry, aby zaujali stejné role a pozice jako během vybrané situace a k hlavám jim přiloží vytvořené bubliny - nejprve s původními slovy, poté s vymyšlenými slovy, která jsou podle skupiny vhodnější. Následuje diskuze o celé situaci a nově navrženém scénáři.

↪ Dramatizační techniky

V případě tzv. dramatické zpětné vazby dochází k znázornění pocitů z uplynulé aktivity dramatickou formou, např. scénkou či tancem. Dramatizační techniky využívají oblíbenou metodu hraní rolí, která vyniká vysokou atraktivitou a aktivním zapojením všech zúčastněných, třebaže se jedná o metodu poměrně náročnou na organizaci, vyžadující vysokou míru spolupráce ve skupině. Úkolem účastníků většinou bývá zvolit zásadní okamžiky z proběhlé aktivity a poukázat na jejich důležitost jejich přehráním. Nevýhody spočívají ve vysoké časové náročnosti a stydlivosti či zábranách některých členů skupiny.

Příklad dramatizační techniky - Přehánění

Účastníci přeherají proběhlou aktivitu ve stejném znění, avšak s tím rozdílem, že expresivně přeženou důležité momenty. Následuje diskuze o tom, které momenty byly zesíleny a proč se k jejich zesílení herci uchýlili.

↪ Vyžádaná zpětná vazba

Účastníci v rámci tohoto typu zpětnovazebné techniky příliš nepřemýšlejí o vlastních prožitcích, ale o sobě a svém jednání, a to prostřednictvím výpovědi spoluúčastníků, přičemž si každý sám volí oblast své osobnosti a chování, na kterou se chce v rámci zpětné vazby zaměřit. Tato zacílenost je velkou výhodou oproti jiným technikám, na druhé straně se někteří jedinci mohou v této přímé konfrontaci cítit nepříjemně. Z tohoto důvodu je potřeba vyžádanou zpětnou vazbu předem důkladně vysvětlit a zavést pravidlo dobrovolnosti.

Příklad vyžádané zpětné vazby - Horká židle

Před všemi účastníky stojí tzv. horká židle. Tomu, kdo se na ni posadí (dobrovolně), mohou ostatní členové skupiny klást otázky týkající se role jeho osoby v uplynulé aktivitě. Na začátku by měl být stanoven časový limit, po který sedí jeden člověk na horké židli. Po uplynutí limitu se na židli posadí další dobrovolník, který se chce dozvědět něco o svém chování. Obměnou této aktivity je tzv. chladná židle. V tomto případě ten, kdo na ní sedí, klade otázky ohledně své osoby a proběhlé aktivity ostatním.

LITERATURA

Použitá literatura

Neumann, J. (1998): Dobrodružné hry a cvičení v přírodě. Portál, Praha.

Reitmayerová, E. & Broumová, V. (2007): Cílená zpětná vazba. Portál, Praha.

Doporučená literatura

Greenway, R. (1993): Playback: A guide to reviewing activities. The Duke of Edinburgh's Award in association with Endeavour Scotland.

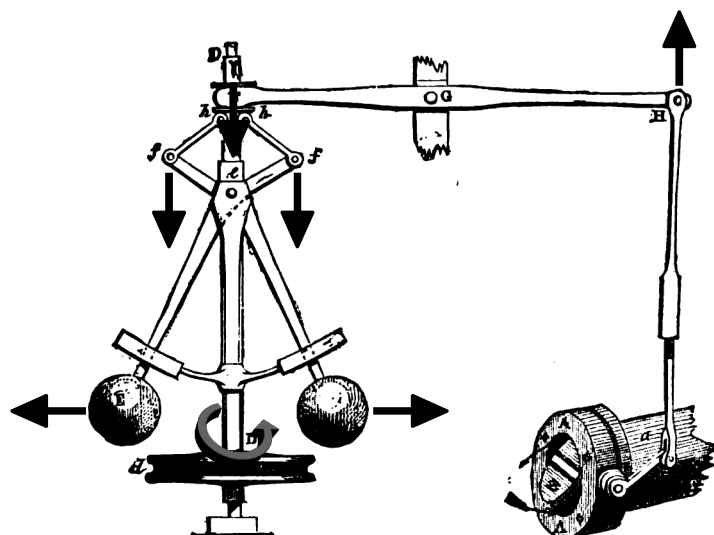

FIG. 4.—Governor and Throttle-Valve.

Vydalo Občanské sdružení Ametyst – www.ametyst21.cz, napsala Simona Šafarčíková.

Všechny obsažené materiály jsou volně přístupné a jejich využití se řídí českou verzí licence BY-NC-SA. Více informací na <http://www.creativecommons.cz>.

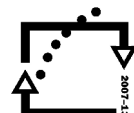
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PLZEŇSKÝ KRAJ

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ